

ketter. Fabrikken blev opdelt i 22 afdelinger med selvstændig drift og bogholderi, og fabrikkerne i fabrikken købte og solgte så produkter til hinanden.

Systemet forsvandt fra NKT efter nogle år, da direktøren skiftede, og de andre tidlige danske forsøg med videnskabelig ledelse blev heller ikke den helt store succes. Først i anden halvdel af 1900-tallet slog lignende systemer for alvor igennem i erhvervslivet. På det tidspunkt kom rationalisering i så høj grad på mode, at det også spredte sig til arbejdet i hjemmet, og der blev foretaget tids- og bevægelsesstudier af husmoderens arbejde i køkkenet.

På pension?

I 1888 var det en almindelig opfattelse, at Danmark ikke kunne og skulle være et industriland. Også efter århundredeskiftet, i 1912, måtte Alexander Foss i sin berømte tale ”Danmark som industriland” argumentere kraftigt for industriens betydning og ikke mindst for dens store fremtid. Danmark blev opfattet som et landbrugsland, og det er stadig langt hen ad vejen en dominerende fortælling.

I historikerkredse er grundfortællingen om Danmark som et land, hvis velstand bygger på landbruget og ikke mindst andelsbevægelsen, på det seneste blevet kritiseret af industrihistorikeren Per Boje (1946-). Han hævder, at landbrugets succesrige omlægning i slutningen af 1800-tallet ikke så meget skyldtes andelsbevægelsen og visionære bønder som en tidlig dansk vidensøkonomi og indsatsen fra innovative godsejere og andre handels-, finans- og industrikapitalister med internationalt udsyn. På baggrund af internationale sammenligninger viser han også, at Danmark i 1900-tallet gik relativt tilbage i velstand. Boje mener, at det blandt andet skyldtes en for entydig satsning på landbrugssektoren.

Om Danmark opfattes som et landbrugsland,

et industriland eller noget helt tredje er ikke ligegyldigt, men har betydning for den politik, der bliver ført, og dermed også for den økonomiske udvikling. Vores historieopfattelse har med andre ord betydning for, hvad vi ser af handlemuligheder i nutiden. Hvis vi fx opfatter det, Philip Schou og hans samtidige kaldte ”den lille industri”, som helten i den danske industri- og erhvervshistorie, er det andre politiske tiltag, vi ønsker fremmet, end hvis idealet er store industrivirksomheder med masseproduktion og international førerposition.

I den offentlige mening blev landbruget under alle omstændigheder set som den centrale sektor til længe efter Anden Verdenskrig. Opfattelsen af Danmark som et industriland fra slutningen af 1950’erne var faktisk for alvor kun udbredt, indtil den økonomiske krise satte ind i 1970’erne. Herefter blev der talt om, at vi nok var på vej mod et postindustrielt samfund præget af den udvikling mod serviceerhvervene, som man fx så i den danske beklædningsindustri.

Internationalt blev udtrykket det postindustrielle samfund brugt fra slutningen af 1960’erne. Det fik sit store gennembrud med den amerikanske sociolog Daniel Bells (1919-2011) bog fra 1973 *The Coming of Post-Industrial Society*. Begrebet gav også genlyd i Danmark, hvor man på en konference i 1974 med titlen *Fremtiden er nærmere end vi tror* diskuterede, hvad de danske lønmodtagere skulle lave, når nu det postindustrielle samfund præget af servicefag, uddannelse og ikke mindst øget fritid satte ind.

På konferencen spurgte en ung journalist fra Danmarks Radio, Uffe Ellemann-Jensen (1941-), formanden for LO (Landsorganisationen i Danmark), hvad der skulle ske med de danske lønmodtagere, efterhånden som udviklingen skred frem. Var ar-

bejdet ikke noget, der var ved at forsvinde? Ville deres rolle ikke snarere blive at forbruge? Svaret fra formanden Knud Christensen (1927-1995) lød kort: ”Vores rolle i fremtiden bliver vel at nyde tilværelsen i stedet for at gå som slaver i virksomheden.” Bekymringen for, hvad folk skulle lave, når nu det traditionelle arbejde i produktionen ville blive overtaget af maskiner, var dengang lige så aktuel som i dag, hvor den samme diskussion genfindes. Nu bare med robotter i rollen som skurke eller frelsere.

I dag kan man genfinde mange af de begreber og metoder, der knytter sig til industrialiseringen, i meget andet end industrien. Besøger man et laboratorium på et sygehus, støder man ofte på stærkt rationaliserede arbejdsgange og måske endda robotter, der bidrager til en effektiv behandling af blodprøver. Til gengæld er det umoderne at kalde Danmark for et industriland.

I begyndelsen af 2000-tallet var det en politisk kongstanke, at Danmark ikke skulle leve af produktion, men af viden og innovation, og da man igen i 2010'erne politisk begyndte at satse på produktionsvirksomheder, blev det under en ny overskrift: ”Danmark som produktionsland”. Samtidig blev det nøje understreget, at der var tale om noget nyt. Man skulle ikke for sit indre blik se ”store maskiner, metal, der slår gnister og mænd i kedeldragter eller læderforklæder”, men derimod ”ny produktions-teknologi, avancerede materialer, automatisering og digitalisering”. Det var i hvert fald Produktionspanelets synspunkt i 2015 i rapporten ”Gode job. Anbefalinger til regeringen for at styrke Danmark som produktionsland”. Til dette billede passer ordet industri tilsyneladende ikke længere.

Som begreb er industrisamfundet sendt på pension.

Industrihistorie er ikke kun historien om kendte virksomheder, men også om ukendte fabrikker, der fremstiller mange af de ting, vi bruger i det daglige. Mange danskere har spist med Dansk Forsøvnings Anstalts bestik på færger, hospitaler, restauranter og derhjemme uden at have hørt om fabrikken. Det var en mellemstor virksomhed, der lå i København fra 1880 til 1972. Stigende konkurrence fra masseproducerede udenlandske bestik satte en kæp i hjulet kort før 100-årsjubilæet.
|| Privateje

Industrihistoriens betydning

I denne bog er historien om det danske industrisamfund fortalt med udgangspunkt i Den nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i 1888. Det har især handlet om ting og teknologi, og der er lagt mere vægt på hverdagen end på kriser og store begivenheder. Historien kunne selvfølgelig have været fortalt på mange andre måder.

Traditionelt er der skrevet mange bøger om danske industrivirksomheder med udgangspunkt i, hvad der foregik på ledelsesgangene. Disse værker om enkelte virksomheder er i familie med biografier om virksomhedsledere og andre markante personligheder, hvoraf de bedste som *Stormogulen* om C.F. Tietgen giver indsigt i hele tidens tankesæt. Andre værker fokuserer på arbejdsvilkår og arbejdskamp, mens det i de senere år har været en trend at beskæftige sig med de fortællinger, vi skaber i og omkring virksomhederne, og hvad de betyder for virksomhedernes ageren. Nogle industri- og erhvervshistorikere tager udgangspunkt i statistik, mens atter andre interesserer sig for bygninger og de materielle levn eller for erhvervspolitikens betydning.

Uanset vinklen på industrien og erhvervslivets historie er det en tendens, at den fylder relativt lidt i de traditionelle danmarkshistorier. Det er ærgerligt, for det betyder meget i de flestes hverdag, hvilke varer der produceres og kan købes til en overkommelig pris, hvordan arbejdspladsen fungerer i dagligdagen, hvilket arbejde der er at få, og hvilke begreber og forestillinger der præger vores tænkning. Det betyder også meget, hvilken fortolkning af industri- og erhvervshistorien vi lægger til grund, når vi forestiller os fremtiden og tænker og taler om ny teknologi.

